

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Student Opinions Within the Scope of Sustainable Development Goals

Mustafa TOKLU¹

Nusret KOCA²

Öz

Araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler dersi alan öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma amaçları konusunda görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programı ve ders kitapları incelenerek, sunular, posterler hazırlanarak öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur. 17 sürdürülebilir kalkınma amacı kapsamında 7. Sınıf öğrencileri bilgilendirilmiş ve görüşleri kaydedilmiştir. Öğrenci görüşleri günlük olarak kaydedilmiş ve doküman inceleme yöntemi kullanarak analiz edilmiştir. Ayrıca ortaokul öğrencileri için geri dönüşüm ölçeği de uygulanarak öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma amaçları hakkındaki görüşleri alınmıştır. Çalışmanın sonucunda 7. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma amaçları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldukları ve amaçlar ile ilgili çözüm önerilerinde de bulduklarına ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda geri dönüşüm ölçeğinden elde edilen verilere göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre; yaşanan yere göre şehir merkezinde yaşayan bireylerin köy ve kasabada yaşayanlara göre; annesi ve babası üniversite mezunu olanların diğer eğitim kademelerinden mezun olanlara göre daha fazla önem verdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Bilgiler, Sürdürülebilirlik Öğrenci Görüşleri

Abstract

The aim of the study is to obtain the opinions of the students taking the Social Studies course on sustainable development goals. Within this scope, the curriculum and textbooks of the Social Studies course were examined, presentations and posters were prepared, and the opinions of the students were obtained. Within the scope of 17 sustainable development goals, 7th grade students were informed, and their opinions were recorded. Student opinions were recorded daily and analysed using the document review method. In addition, the recycling scale was applied to secondary school students, and the students' opinions on sustainable development goals were obtained. As a result of the study, it was concluded that 7th grade students had sufficient knowledge about sustainable development goals and suggested solutions regarding the goals. In addition, according to the data obtained from the recycling scale as a result of the study, it was observed that female students gave more importance to male students; individuals living in the city centre gave more importance to those living in villages and towns according to where they lived; and those whose mothers and fathers graduated from universities provided more importance to those who graduated from other levels of education.

Keywords: Social Studies, Sustainability, Sustainable Development Goals, Sustainable Development and Social Studies, Sustainability Student Views.

¹ Doktora Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, mustafa.toklu@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0001-5740-7360>

² Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, nkoca@aku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1415-9683>, <https://ror.org/03a1crh56>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date: 26.10.2024 – Kabul Tarihi/Accepted Date: 14.01.2025

Atf İçin/For Cite: TOKLU M. ve KOCA N., "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2025;24(2):876-896

<https://doi.org/10.17755/esosder.1574046>

License: CC BY-NC 4.0

Giriş

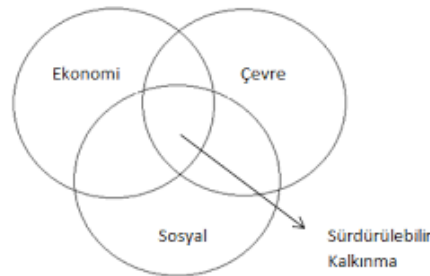
Her geçen gün dünya yaşanmaktadır. Gün geçtikçe dünya nüfusunun sürekli artması ve bu artan nüfusun bilinçsizce doğal kaynakları tüketmesinden dolayı birçok konuda alarm vermeye başlamıştır. Bu konuda modern yaşam ve üretim biçiminin ortaya çıkması ile başlayan oldukça eski bir kavram olan sürdürülebilir kalkınma dikkat çekmektedir (Pezzey ve Toman, 2002). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma kavramı “sustain + able”, “sürdürülebilir + yapılabilir” anlamında uzun yıllar kullanılmış; 1845 yılından sonra da “savunulabilir” anlamında kullanılmış; 1965 yılına kadar da “belirli bir düzeyde devam ettirilebilir” anlamında kullanıldığı görülmektedir (Online Etymology Dictionary, 2022). Asıl olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı, ekolojik sistemlerin kapasitelerini korumak, sosyal sistemlerin kalitesini korumasını ve kalite artışını desteklemek ve gelişime katkı sağlamak anlamına gelmektedir (Sakalasooriya, 2021: 396-414).

İklim değişikliğinin yaşanması, su ve doğal kaynaklarının hızla tükenmesi, demografik değişimlerin olması, sürekli artan yoksulluk düzeyi, doğanın daha fazla bozulması gibi sorunlar, yeni yönetim ve karar alma arayışlarını zorunlu hale getirmektedir (Sürdürülebilir Kalkınma İçin Dünya İş Konseyi, 2010).

Uzun zamandır dünya için önemli bir yeri olan sürdürülebilir kalkınma kavramı ve amaçları ile ilgili yorum yapabilmemiz için bu kavramın tanımını kavrayabilmemiz gerekmektedir. Azrak (2022)’a göre sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların istek ve ihtiyaçlarını dikkate alma özelliğinden dolayı bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, çevre ve ekonomi arasında bir uyum yaratarak toplumun refah seviyesini artırmaya çalışması konusunda önemli bir konumdadır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla birtakım hedefler belirlenmekte ve bu hedeflere ulaşmaya çalışılmaktadır. Başka bir tanıma göre sürdürülebilir kalkınma kavramı, ortalama yaşam kalitesini gelecekteki nesiller tarafından paylaşılacak şekilde kaynak tabanını yönetmek amacıyla şu an yaşayan insanların bir gerekliliği olarak belirtilmiştir (Asheim, 1994: 9).

2023 yılında yayınlanan Brundtland Raporu’na göre tüm ülkeler için öngörülen kalkınma modeli içinde uzun vadeli ve kalıcı olan bir ekonomik büyüme; kalkınma ile doğa arasındaki dengeyi koruyan ekonomi; doğaya zarar vermeyen ve aşırı tüketmekten kaçınan uygulamalara dayanan ve uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik gelişme yer almaktadır (Yüksel ve Barut , 2023).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının kolay anlaşılması için kullanılan çevresel koruma, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik boyutlarının birleşmesi ile meydana gelen bir model üretilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma genelde bu üç kavram üzerinden modellenir (Keiner, 2005). Daha sürdürülebilir bir yaşam için çevresel, ekonomik ve sosyal yönden gelişme son derece önemli olarak görülmektedir (Büyüksulu, 2021: 61). Şekil 1’de sürdürülebilir kalkınma kavramının üç alt bileşeni gösterilmiştir (Fauzi, Svensson ile Rahman, 2010: 1345-1360).

Şekil 1: Sürdürülebilir kalkınma kavramının üç alt bileşeni

Şekil 1'e bakıldığında sürdürülebilirliğin bu üç bileşenin dengeli şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Sürdürülebilirliğin üç bileşenin de birbiri ile son derece ilişkili olduğu ve birbirinden ayrı olarak incelenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Harris, 2010: 1-24). Burada belirtilen ekonomik boyuta bakıldığında kıt olan kaynakların en verimli şekilde kullanılması gerekmektedir. Mal ve hizmetlerin tasarruf ve devamlılık ilkesine göre üretilmesi sağlanmalıdır. Tarımsal üretim ve sanayi üretimine zarar veren sektörel dengesizlikten kaçınılmalıdır. İç ve dış borçların yönetilebilir seviyede sürdürülebilirliği konuları ekonomik boyut ile ilgilidir. Sosyal olan boyut daha çok insan ve toplum odaklı düşünür ve sürdürülebilir bir sistem, eğitim ve sağlık gibi çeşitli sosyal imkanların yeterliliği ve insanlar arasındaki eşit dağılımı, cinsiyet eşitliği, siyasal katılım konularına dikkat çekilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel olan boyutu ise ekosistemlerin değişen durumlara uyum sağlanabilmesi ile ilgilidir. Burada yenilenebilir kaynak sistemlerinin istismar edilmesinden kaçınılması gereklidir. Çevresel sürdürülebilir bir sistem, biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistemlerdeki unsurların korunmasını da sağlayabilmelidir. Özellikle çevresel olan sürdürülebilirliği sağlamadan ekonomik ve sosyal boyutu sağlamak oldukça güçtür (Tıraş, 2012: 57-73). Sürdürülebilir kalkınma çevre, toplum ve şimdiki nesillerin gelecekteki nesiller için sorumlulukları arasındaki ilişkileri tamamlayan bir yapıdan oluşur (Özmehmet, 2008: 1853-1876). Burada iç içe geçmiş bir yapı bulunmaktadır.

Sürekli olarak hızlı gelişen sanayileşme, kentleşme, tarımın modern koşullarda yapılması, teknolojiye ve ekonomideki gelişmeler kaynak-ihtiyaç dengesine zarar vermiş, sosyal refah sağlama çabaları da insanlığın geleceğini tehdit etmeye başlamıştır. Turgut (1996)'a göre sürdürülebilir kalkınma, bugün hem ulusal hem de evrensel ölçekteki çevre koruma politikalarının genel olarak kabullenilmiş ana kavramı olarak değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bu zamanın ihtiyaçlarını karşılamayı ifade etmektedir (Weed, 1987). Sürdürülebilir kalkınmanın itici sebeplerinden en önemlisi, bireylerin sürdürülebilir tüketim alışkanlığı olarak görülür. Sürdürülebilir tüketimin, temel insan ve toplum ihtiyaçlarının dikkate alınmasını ve israf etmek ile aşırı tüketimden kaçınılmasını önerdiği bilinmektedir (Abdulrazak ile Quoquab, 2018: 14-28). Çevresel, ekonomik ve sosyal olarak ayrılmış olan sürdürülebilir kalkınma faktörlerini açıklamak doğru olacaktır (Kahn, 1995: 2-13).

Bu bağlamda ekonomik sürdürülebilir kalkınma, çevresel varlıkları korumaya yönelik standartların karşılanmasının maliyetlerinin en aza indirmeyi planlayan analizleri içermektedir (Morelli, 2011: 1-9). Sosyal sürdürülebilir kalkınma, güçlü olan bir sosyal uyum duygusu ve temel hizmetlere erişimde eşitlik anlayışı olarak tanımlanabilmektedir. Diğer bir deyişle sosyal sürdürülebilir kalkınma topluluklar içinde yaşamı iyileştiren bir koşul ve topluluklar içinde bu koşulu gerçekleştirebilecek süreç olarak görülmektedir (McKenzie, 2004). Çevresel sürdürülebilirliğin ise öncelikle çevrenin olması gereken durumdan daha önceki bir zamanda tükenmesini veya zarar görmesini engellemek amacıyla alınan önlemler olduğu söylenebilir (Buckingham ile Theobald, 2003: 74-92).

2015 yılında BM tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kabul edilmiştir. BM Kalkınma Programı tarafından 17 "Sürdürülebilir Kalkınma Amacı" ve 169 alt amacı belirlenmiştir. Programda gerçekleştirilmek istenilen temel amaç, yoksulluğu ve diğer yoksunlukları sona erdiren, iklim değişikliği ile savaşan, su kaynaklarımızı ve orman varlığımızı korumaya çalışan, sağlık ve eğitimi iyileştiren, eşitsizliği azaltmak için çabalayan, ekonomik olarak büyümeyi destekleyen stratejilerle el ele gitmesi gerektiğinin farkında olmak olarak değerlendirilebilir.

Sürdürülebilir kalkınmaya her anlamda ihtiyaç vardır. Bu bağlamda en fazla görev bireylere düşmektedir. İnsanlara istenilen davranışların kazandırılmasında ve bilgilerin sonraki kuşaklara aktarılmasında eğitime ihtiyaç vardır. Eğitim, sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin bireylere aktarılmasında en etkili yollarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu ihtiyacı gidermek amacıyla eğitim, bireyin deneyimler ile birlikte davranışlarında istedik değişiklik yaratma süreci olarak tanımlanmaktadır (Çalık, 2003: 536-557). Bu konuda bireyin toplumsal yaşam şartlarına hazır olması için gereken bilgi, beceri ve değerleri bireye aktarmada Sosyal Bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin en etkili şekilde bireylere aktarılması ve kazandırılması Sosyal Bilgiler dersi ile mümkün olabilir. Sosyal Bilgilerin en kapsamlı tanımını Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi yapmıştır. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, “Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşerî bilimlerin disiplinlerarası bir yaklaşımla birleştirilmesiyle, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için oluşturulan bir çalışma alanıdır. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır.” olarak ifade edilebilir.

Gelişen teknoloji ile birlikte dünya üzerinde eğitim alma ve eğitime ulaşma oranları da artmaktadır. Bununla birlikte bireylerin eğitim sayesinde hemen her konuda bilinçlenmeleri kaçınılmazdır. Özellikle bireylerin üzerine düşen sorumlulukları öğrenmeleri ve bunun için çalışmalarını da eğitim ile mümkündür. Bu durum özellikle bireylerin gelecek yaşamlarında daha bilinçli ve doğaya saygılı bireyler olmalarına olanak sağlamaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında sosyal bilimlerden seçilmiş bilgiler bütünleştirilerek disiplinler arası bir anlayış ile bireylere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bireylere yaşam için gerekli olan değer, tutum ve davranışlar da Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğretilmektedir. Sosyal Bilgiler dersi alan bireylerin öğrendikleri bilgi, beceri ve davranışların sonraki yıllarda da etkilerini devam ettirmesi göz önüne alınırsa Sosyal Bilgiler dersinin önemi daha net bir şekilde kavranmış olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersi zamanı geçmiş, bugün ve gelecek boyutlarında değerlendirerek bireylerin farkındalık düzeylerini yükseltilmesi açısından önem taşımaktadır. Bireylerin geçmişini ve bugünü öğrenmesine yardımcı olarak, geçmişten ders çıkartarak gelecek zamanlar için çıkarımlarda bulunmasına yardımcı olmaktadır. Birden fazla sosyal bilimi içine alarak disiplinler arası bir yaklaşım ile bireylere bilgi aktarma ve öğretme amacı güden bir derstir. Sosyal Bilgiler dersi alan bireyler etkin birer vatandaş olarak karşılaştıkları sorunları akılcı yollarla çözüm üretmeye çalışırlar. Etkin vatandaşlık bilincinin oluşturulması konusunda diğer bireyleri de bilinçlendirmeye destek olurlar.

Sosyal Bilgiler dersi temiz çevre, insan-çevre-mekân ilişkisi kurabilen, ulusal ve evrensel değerler konularında da etkin ve çok yönlü bireyler yetiştirmek için önemli bir derstir. Sosyal Bilgiler dersi kendi hak, görev ve sorumluluklarını bilen bireyler yetiştirilmesine katkıda bulunur. İnsan hakları, hukuk, ulusal egemenlik, vatandaşlık, demokrasi gibi birçok konuda bireylerin bilgi sahibi olmasında ve millî kimlik oluşmasında etkili olur. Bu bağlamda özellikle Sosyal Bilgiler dersine çok büyük görev düşmektedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarından eğitim süreçlerinde en fazla söz edilen derslerden birisi olması gerekliliği diğer derslerle olan ilişkisi ve disiplinler arası oldukça fazla bağlantıya sahip olması bu görevi Sosyal Bilgiler dersine yüklemiştir. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler dersi alan öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında görüşlerinin alınması, Sosyal Bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının incelenmesi ile yorumlanması yerinde olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının temel yapısı incelendiğinde öğrenme alanları, kazanımlar, değerler, beceriler ve anahtar yetkinlikler dikkat çekmektedir. Öncelikle programın

başında verilen genel amaçlar incelendiğinde genel amaçların toplumun sosyal, ekonomik, kültürel değişimlerinden etkilendiği görülmektedir. İlgili alanyazınında işaret ettiği gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin başladığı zamandan bugüne kadar temel amacı yaşadığı topluma uyum sağlayabilen etkili vatandaş yetiştirmektir. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler dersi, öğrencileri hayata hazırlamak amacıyla gerçek deneyimler sunmayı, milli değerlerin yanı sıra evrensel demokratik değerlere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Özdemir ve Kesten, 2012: 61-75).

Yukarıda da sözü edildiği gibi dünyanın nüfusu sürekli olarak artmaktadır. Hızlı nüfus artışının neden olduğu küresel sorunlar dünyadaki tüm insanlığın ortak sorunu olarak görülmektedir. Bu sorunların tamamı tüm insanları etkilemektedir. Dünya üzerinde çeşitli yerlerde yaşayan insanlardan bazıları bazı imkânlardan daha az faydalanarak hayatlarını sürdürmektedirler. Ayrıca nüfusun artmasına bağlı olarak çevrede görülen olaylar da artmaktadır ve önlem alınmaz ise daha kötü duruma gidebileceği öngörülmektedir.

Fosil yakıtların tüketilmesi; temiz enerjinin hala istenilen düzeyde kullanılamaması; sanayileşmenin artması sonucu havanın, suyun ve toprağın kirlenmesi; yaşanan iklim değişikliklerine bağlı olarak tarımsal üretimde sıkıntılar yaşanması; açlık ve yoksulluğun artması; sağlık koşullarından tüm insanlığın eşit düzeyde yararlanamaması; eğitim konusunda sorunların yaşanması; cinsiyet eşitsizliğinin yaşanması; iklimsel değişimlerin yaşanması; ülkeler arası rekabetin artması; barış ve adalet gibi konularda aksaklıkların yaşanması gibi sorunlar gün geçtikçe artmaktadır.

Birleşmiş Milletler yayınlamış olduğu Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar bildirisinde dünyada yaşanan küresel sorunlarla nasıl baş edebileceğimiz ve bu sorunların nasıl azaltılabileceği açıklanmış; tüm insanlığın ortak amaçlar için bir arada hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yaşanan ve yaşanması beklenen tüm sorunların birlikte hareket ederek çözülebileceğine vurgu yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, Dünya'da meydana gelen ve tüm insanlığı ilgilendiren sorunlar kapsamında sürdürülebilir kalkınma amaçları hakkında öğrencilerin görüşlerine başvurarak değerlendirmektir.

Bu bağlamda araştırmanın alt problemleri aşağıda belirtilmiştir;

- Sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir kalkınma amaçlarını kapsamakta mıdır?
- Sosyal bilgiler öğrenimi gören öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma hakkında bilgileri var mıdır?
- Sosyal bilgiler dersi öğrenimi alan ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirebilmek için önerileri var mıdır?

1. Yöntem

Bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yönteme bakıldığında bir çalışmada hem nitel hem de nicel yöntemleri kullanarak elde edilen verilerin toplandığı, analiz edildiği ve bulguların bütünleştirildiği bir araştırma yöntemi olarak bilinmektedir (Tashakkori ve Creswell, 2007: 3-7). Karma yöntem, esas olarak nicel ve nitel olarak verilerin toplanmasını ve bu verilerin birleştirilmesini amaçlayan araştırma türüdür. Karma yöntem, yapılan bir çalışmada sadece nicel ya da sadece nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması durumunun yerine bu yöntemlerin birlikte kullanılmasının araştırma problemine daha fazla yarar sağlayacağını öne sürmektedir (Creswell, 2017: 3-7). Karma yöntem, bir araştırma problemine çözüm getirirken araştırmacıların var olan tüm yöntemlerden yararlanabilmesi bakımından kullanışlı olarak görülmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2018: 47). Yapılan bu çalışmada,

araştırma problemini nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanarak açıklamaya olanak sağlaması sebebi ile karma araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Karma yöntem kapsamında yakınsayan paralel, açıklayıcı sıralı, keşfedici sıralı ve iç içe olmak üzere dört deseni vardır (Creswell ve Plano Clark, 2018: 47). Bu çalışmada keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. Keşfedici sıralı desende, araştırmacı öncelikle nitel verileri elde eder ve daha sonra da elde edilen bu verileri nicel araştırma bölümünde kullanır. Genel olarak ikinci veri seti, ilk veri setine dayalıdır. Keşfedici sıralı desenin amacı, belli bir evrene yönelik daha nitelikli ölçme yöntemlerini geliştirmek ve bununla birlikte az sayıda katılımcıdan elde edilen verilerin evrene genellenebilirliğini incelemek olarak karşımıza çıkmaktadır (Creswell, 2017). Çalışmada nicel veriler elde edilirken Topaloğlu vd. (2020)'nin geliştirmiş oldukları, 14 sorudan oluşan beşli likert tipi "Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği" kullanılmış olup, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma ve geri dönüşüm konusuna katılmaları, değer vermeleri ve ekonomik olarak katkı durumuna katılmaları değerlendirilmiştir. Beşli likert tipindeki ölçeğin kullanımı için araştırmacılar ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve kullanım izni alınmıştır (Bkz. Ek 1).

Araştırmanın çalışma grubunu Afyonkarahisar il merkezinin orta sosyo-ekonomik bir bölgesinde yer alan üç devlet ortaokulunda, toplamda üç ayrı sınıfta öğrenim görmekte olan 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme göre araştırmanın probleminde belirlenen çeşitli değişkenlere ve araştırmacı tarafından ortaya konulan bazı kriterlere göre belirlenir. Bu kriterler, araştırmanın yapısı doğrultusunda katılımcılarda veya çalışma ortamının fiziksel ortamında bulunan çeşitli özelliklere göre değişiklik gösterebilmektedir (Büyüköztürk, 2010: 74).

Araştırmanın yapısı ve işleyişin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için bazı ölçütler belirlenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin sosyo-ekonomik açıdan orta seviyede olması, öğrenci, veli ve okul idaresinin araştırmaya katılması için gönüllü olması şartları göz önünde bulundurulmuştur. Söz konusu kriterlerin karşılanması adına Neriman-İbrahim Küçükkurt Ortaokulu, Yunus Emre Ortaokulu, Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu örneklem olarak seçilmiştir. Çalışma yapılan tüm okullarda 7. Sınıfta toplam 3 şubede öğrenim görmekte olan toplam 104 çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu tarafından incelenip uygulanmasına 17.07.2024 tarih, 283646 sayılı, 2024/256 kararı ile onay verilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamındaki diğer kurumlar olan okullardan da gerekli izinler sağlanmıştır. Çalışmanın yürütülmesinden önce tüm katılımcılar bilgilendirilmiş ve tüm katılımcılardan katılım ve bununla ilgili bilgi ve sonuçların yayınlanması için onay alınmıştır.

Araştırmada, katılımcı olan öğrencilere çalışma sürecinin tamamında yani sekiz hafta boyunca sürdürülebilir kalkınma amaçlarının her bir amacı ile ilgili birden fazla bilgilendirici videolar izletilmiş, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan rapor her hafta ilgili amaç doğrultusunda okutulmuş, sınıf ortamında duyarlılık ve farkındalık oluşturmak amacıyla her amaç doğrultusunda sınıflara posterler asılmıştır. Öğrenciler haftanın belirli gününde yapılan bu etkinlikler doğrultusunda kendilerine dağıtılan günlüklere o haftaki amaç ile ilgili düşüncelerini kaydetmişlerdir. Öğrenciler düşüncelerini açıklarken yönlendirme yapılmamasına dikkat edilmiş, sadece tema açıklanırken örneklendirmeler yapılmış ve temanın daha iyi anlaşılması desteklenmiştir. Öğrencilerin cevapları haftalık olarak toplanmış ve korunmuştur. Öğrencilerin görüşleri değerlendirilirken öğrencilerin düşüncelerine uygun olarak her sürdürülebilir kalkınma amacı için ayrı temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar biriktirilmiş ve görüşleri doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

2. Bulgular

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik görüşleri ve geri dönüşüm ölçeğine verdikleri yanıtlar amaçlara uygun olarak incelenmiş ve bu bölümde sunulmuştur.

2. 1. Öğrenci Günlüklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin süreç boyunca her ders sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilgili düşünce ve görüşlerini paylaştıkları günlüklerden hareketle oluşturulan öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi yer almaktadır. Bu bağlamda öğrenci görüşleri değerlendirilirken öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirmek için önerdikleri görüşlere de dikkat edilmiştir.

Öğrenciler, yoksulluğun azaltılması amacıyla yiyeceklerin israf edilmemesi, tüketilebilecek kadar yemek alınması, yiyeceklerin tasarruf ile korunmasının sağlanması ve aç olan insanlara yardımda bulunulması, yeni iş sahalarının açılarak yoksulluğun önlenmeye çalışılması, insanların sosyal olarak dışlanmamasının gerekli olması, insanlara için sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması, yoksulluğu azaltabilmek için tarım alanlarının korunarak tarım faaliyetlerinin artırılması, bireylerin yoksulluk konusunda bilinçlendirilmesi, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için yoksulluk durumu yaşaması konularına vurgu yaparak açıklamalarda bulunmuşlardır. Öğrencilerin yorumlarına bakıldığında sürdürülebilir kalkınma amaçlarından olan “Yoksulluğa son” amacının yeterince anlaşılacak yorumlandığı, dünyadaki Türkiye’deki durumları değerlendirerek örneklere yer verdikleri görülmüştür. Bu şekildeki görüşlerin sonucu olarak öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmaya önem verdiklerine ulaşılabilmektedir. Öğrenciler önce kendi çevrelerinde sonra da tüm dünyada yoksulluğun önlenmesi amacıyla neler yapılabileceği önerilerinde de bulunmuşlardır.

Öğrenciler, açlığın azaltılması ve önlenmesi amacıyla gıda tasarrufu yapılması ve gıda israfının önlenmesi, yardıma ihtiyaç duyan bireylere yardım edilmesi, tarım alanlarının korunarak tarımsal üretim ve verimliliğin artırılmasının sağlanması, açlık çeken bireylerin yetersiz ve düzensiz beslenmesi, üretimin artırılmasını sağlayarak tüm bireylerin bu üretilen ürünlere ulaşımının sağlanması, bireyler için yeni iş sahaları oluşturularak açlığın en aza indirilmesi, bireylerin açlık ve kıtlık sorunları konularında bilinçlendirilmesi, zengin ve fakir arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliğin azaltılması, yaşadığımız doğanın korunması, bireylerin sağlıklı yaşayabilmesi için ve sağlık hizmetlerinden eşit seviyede faydalanabilmesi için çalışılması, tüm bireylere sunulan hizmetlerin koşullarını denetlenerek eşit hale getirilmesi, tüm bireylere karşı hesap verebilen şeffaf bir politika izlenmesi konularını yorumlamıştır. Öğrenci yorumları incelendiğinde Türkiye’de ve Dünya’da açlığın azaltılması ve tamamen önlenmesi amacıyla önlem alınmasına da yer vermişler ve önerilerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte en temelde tüm insanlık tarafından önlemler alınmasına da dikkat çekmişlerdir. Böylece açlığın önlenmesine öğrencilerin de verdikleri önem açıkça ortaya konulmuştur.

Öğrenciler, sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürmenin temelini düzenli ve sağlıklı beslenmeden geçtiği konusuna vurgulamışlardır. Düzenli ve sağlıklı beslenen bireylerin daha sağlıklı ve kaliteli yaşam sürecekleri yorumunu yapmışlardır. Özellikle çocuk ölümlerinin önüne geçilerek bireylerin daha uzun ve sağlıklı yaşam sürmelerine dikkat çekmişlerdir. Özellikle sağlık koşullarındaki yetersizliklerin giderilmesi ve her bireye eşit sağlık koşullarının sunulması, sağlıklı bir yaşam için spor yapmanın önemli olması, bedensel olduğu kadar ruh sağlığının da oldukça önemli olması, sağlıklı bir yaşam için uyku durumunun önemli olması, bireylerin temiz suya erişimlerinin sağlanması, her bakımdan temiz bir çevrede yaşamın sürdürülmesi, bireylerin sağlıklı ve kaliteli yaşam sürmeleri için zararlı alışkanlıklardan ve bağımlılıklardan uzak durması konuları öğrenciler tarafından yorumlanmıştır. Öğrenci

yorumlarından hareketle öğrencilerin dünyadaki sağlık koşullarına ulaşamayan bireyler için endişelendikleri, dünyadaki tüm bireylerin eşit seviyede sağlıklı ve kaliteli yaşama hakkının olduğunu savundukları ve bunlar için çözüm önerilerinde buldukları görülmüştür.

Öğrenciler, nitelikli bir eğitimin gerçekleştirilmesi için öncelikle eğitimde uygulanan cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına dikkat çekmişler ve özellikle öğretmenlerin öğrenciler için yeterli niteliksel donanıma sahip olmaları gerekliliğini vurgulamışlardır. Bununla birlikte eğitimin niceliksel olarak değil nitelik olarak iyi seviyelerde olması, iyi bir eğitim alması gereken yaşlardayken çeşitli işlerde çalıştırılmasının önüne geçilmesi, eğitim kademelerinde karşılaşılan baskı ve zorlamaların azaltılması ve olmaması, ailelerin okul ile sürekli iş birliği ve dayanışma içinde olması, hizmet veren okul sayılarının artırılması ve buralara gelen öğrenci sayılarının artırılması, okullarda verilen tüm hizmetlerin ücretsiz olması, hayata kaliteli devam edebilmek için okuma özellikle okuma yazma bilinmesi ile kültür seviyesinin artırılması, öğrencilere hizmetlerin sunulmasından sonra öğrencilerin verilen görev ve sorumlulukları zamanında ve eksiksiz yerine getirmesi, her gün gelişen teknolojinin eğitim alanında her kademede yeterince kullanılması gerekliliği konuları öğrenciler tarafından yorumlanmıştır. Öğrencilerin yorumlarına bakılarak öğrencilerin dünyada eğitim olanaklarından faydalanamayan bireylerin olmasına bu bireyler için önlem alınması gerektiğine, nitelikli bir eğitim sağlayabilmenin en önemli koşulunun nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğrencilerin bilinçli şekilde çalışmalarını olduğunu belirtmişlerdir ve ailenin de eğitim faaliyetlerini yakından takip etmesi gerekliliğini savunmuşlardır.

Öğrenciler, tüm bireylerin eşit haklara sahip olması gerekliliği, tüm bireylerin ekonomik özgürlüklerinin sağlanması, sosyal haklardan yararlanırken kadın ve erkek ayrımının yapılmaması, kadınlara uygulanan şiddetin azaltılması gerekliliğini vurgulayarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki görüşlerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların istedikleri meslekleri seçebilmeleri, kadınların erken yaşta ve zorla evlendirilmemesi, kadınların eğitim hakkından kısıtlanmadan faydalanabilmeleri, kadınların politika üretmeye ve karar alma organlarında etkin olarak görev almalarının sağlanması, bireylerin cinsiyet eşitsizliğini giderme konusunda bilinçlendirilmesi konuları da öğrenciler tarafından yorumlanmıştır. Öğrenci görüşlerine bakıldığında cinsiyet ayrımı konusunda dünya ve Türkiye’den örnekler vererek cinsiyet ayrımcılığının yapılmaması gerekliliği hakkında çıkarımlarda bulunmuşlardır. Her konuda cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar düzenlenmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Öğrenciler, su tasarrufu yapılması ve su israfının önlenmesi ile tüm bireylerin ihtiyaç duyduğu temiz suya erişimlerinin sağlanması, suyun korunması ile birlikte tüm canlıların da hayatının korunması gerekliliği, sağlıklı bireyler ve daha uzun yaşam süresinin sağlanabilmesi için temiz suya erişimin öneminin bilinmesi, suların kirletilmemesi ve temiz suya önem verilmesi, tarımsal verimliliğin artırılması konusunda temiz suyun önemli olması, temiz suya önem verilmemesi ve suların tasarruf edilmeden kullanılması halinde kuraklık sorunu yaşayacak bir dünya ile karşılaşacağımız konularını yorumlamıştır. Öğrenci yorumlarına bakılarak en fazla vurguladıkları durum dünyadaki tüm bireylerin gerçek anlamdaki temiz suya ve sağlık koşullarına ulaşmakta güçlük çekmeleridir. Burada en fazla canlı hayatını önemseyen öğrenciler suların kirletilmesinin önlenmesi, suyun ve diğer doğal kaynakların israf edilmemesi gibi durumlara önem vermişlerdir.

Öğrenciler, tarafından tükenmeyen, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, enerji kaynaklarını kullanırken tasarruflu kullanılması, doğal kaynakların dünya üzerinde tükenme ve kirlenme gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu farkında olunması, bireylerin doğal kaynakları kullanırken bilinçli şekilde tüketmesi, bireylerin temiz bir çevrede yaşama isteklerinin olması konuları yorumlanmıştır. Öğrencilerin erişilebilir ve temiz enerji

konusundaki düşüncelerine bakıldığında en fazla doğaya zarar vermekte olan fosil yakıtların daha az ve dikkatli kullanılması konusunda ve fosil yakıtların yerine doğaya ve insan sağlığına daha az zarar veren yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmamız gerektiğini belirtmişlerdir. Özellikle öğrencilerin yenilenebilir enerji kullanımını konusundaki dünyanın geleceğini düşünen görüşleri dikkat çekmektedir.

Öğrenciler, meslek seçerken bireylerin ilgilerinin ve yeteneklerinin olduğu sevdikleri meslekleri seçmesi, seçtikleri mesleklerle ilgili mesleğin gerektirdiği yeterli donanıma sahip olması, bireylerin seçtikleri meslekten bekledikleri her türlü durum ve maaş beklentisini karşılaması, bireylerin çalıştıkları ortamlarda insani koşullarda iş yürütmeleri, bireylerin çalışarak ülke ekonomisine katkı sağlamaları, çalışma hayatındaki cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması, her ne meslek yapılırsa yapılsın o mesleğin gerektirdiği eğitimin meslek öncesinde alınması, yapılan iş ve mesleklerin çevreye zarar vermeden duyarlı şekilde yürütülmesi konularını yorumlamıştır. Öğrenci yorumları incelendiğinde insanların eşitlikli ortamlarda çalışmasından, çalıştığı ve hak ettiği ücretlerin ödenmemesinden, zor koşullarda çalışmalar yapıldığından söz ettikleri görülmüştür. Bir de bu sorunlara bireylerin yeteneklerinin olduğu ve istedikleri meslekleri yapmamaları eklendiği için bireylerin sürekli mutsuz olarak çalıştığına değinmişlerdir. Bu sorunlar yaşandığı için bireylerin sevdikleri ve yeteneklerinin olduğu işleri yapmalarını önererek ancak bu sayede ekonominin daha hızlı ve istikrarlı büyüyeceğini dile getirmişlerdir.

Öğrenciler, tarafından her türlü altyapı faaliyetlerinin iyileştirilmesi, sanayi tesisi kurarken bulunulan yerin iklim özelliklerine dikkat edilerek çalışmaların yapılması, sanayi tesislerinin bulunulan yeri kirletmemesi için çaba gösterilmesi, sanayi bakımından geri kalmış ülkelere yardımlarda bulunulması, dünya genelinde ekonomik kalkınmanın sağlanmaya çalışılması, bireyler için iş olanaklarının artırılarak işsizliğe çözüm bulunması, tüm dünyadaki ülkelerde bireylerin birlik ve beraberlik içinde olmaları gerekliliği konuları yorumlanmıştır. Öğrencilerin görüşlerine bakıldığında üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetlerinin bilincinde oldukları ve bu faaliyetlerin yapılması için gerekli şartların neler olduğunun farkında oldukları görülmektedir. Öğrenciler en çok tüketim faaliyetlerine dikkat çekmişlerdir. Sanayi faaliyetlerinde üretim yapılırken sanayi atıklarının kontrol altına alınması ve özellikle fabrika bacalarına filtre takılması önerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca gün geçtikçe gelişen teknolojinin uluslararası paylaşılması gerekliliğini ve bu sayede altyapıların da daha iyi olacağını belirtmişlerdir.

Öğrenciler, zengin ve fakir bireyler arasındaki özellikle sosyal imkânların eşitsiz olma durumunun azaltılması ve giderilmesi, özellikle yardıma ihtiyacı olan bireylere her türlü yardımın yapılması, herhangi bir engeli olan bireylerin topluma kazandırılması için çabalanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanmaya çalışılması, zengin ve fakir arasındaki dengesiz olan gelir dağılımının ortadan kaldırılması, kadınlara yönelik olan hem duygusal hem de fiziksel şiddetin önlenmesi, bireylerin yaş durumundan ve inançlarından kaynaklanan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, cinsiyet ayrımı gözetmeden eğitim olanaklarının her birey için artırılması konularını yorumlamıştır. Öğrencilerin yorumları değerlendirildiğinde her alanda, ekonomide, sağlıkta, eğitimde, ulaşım, medeni haklar konularında cinsiyet eşitliğini savunduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca eşit durumda olmayan bireyler yani engelli bireyler, çocuk ya da yaşlı bireyler ve yardıma muhtaç bireyler arasında da eşitsiz durumlara değinmişler ve bunların ortadan kaldırılması ve eşitlik sağlanması gerekliliğini savunmuşlardır.

Öğrenciler, nüfusun artması ile birlikte hava kirliliğinin sürekli artması, yapılan göçler ve insan nüfusunun artması sonucu plansız kentleşmelerin ortaya çıkması ve artması, sürdürülebilir şehirlerde yaşamak ve şehirlerin daha yaşanabilir ve temiz olabilmesi için sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımına dikkat edilmesi, şehirlerde en fazla yaşanan

sorunlardan birisi olan trafik sorununun azaltılması, nüfusun artmasından dolayı çevre kirliliğinin de şehirlerde oldukça fazla olması, geri dönüşüme oldukça fazla önem verilmesi, altyapı sorunlarının azaltılması ve ortadan kaldırılması, doğal kaynakların bilinçsiz ve aşırı kullanımının önlenmeye çalışılması, her zaman ve her yerde dayanıklı binaların yapılması, herhangi bir engeli olan bireylerin topluma kazandırılma çalışmalarının yapılması, bireylerin sürdürülebilir şehirler konusunda bilinçlendirilmesi, şehirlerdeki iş olanaklarının artırılması ve bu iş olanaklarının sürdürülebilir kalkınmayı desteklemesi konularını yorumlamıştır. Öğrencilerin en fazla şehirlerdeki çarpık kentleşmeler ve hava, su, toprak kirliliği dikkatlerini çektiği görülmüştür. Şehirlerin plansız kentleşme sonucu çok fazla kirlendiğini, nüfusun şehirlerde sürekli arttığını ve nüfusla birlikte kirliliğin de giderek arttığını belirtmişlerdir. Şehirlerin daha planlı inşa edilmesi, sağlam binaların yapılması, insanların bu konularda bilinçlendirilmesi üzerinde durmuşlardır.

Öğrenciler, özellikle tüm bakımlardan toprak, deniz, hava ve çevre kirliliğinin azaltılıp önlenmesi, gıda tasarrufu sağlanarak israfın en aza indirilmesi, geri dönüşüme her alanda önem verilmesi, tüm tüketicilerin tüketim esasları bakımından bilinçlendirilmesi, alışveriş yaparken sürdürülebilir kaynaklardan faydalanmak ve bu kaynakların korunması, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanılması, tarım alanlarının iyileştirerek tarımsal üretimin artırılması, kullanılan tüm enerji çeşitlerinde tasarruflu olunması, ormanların korunması ve ormanlık alanların sayısının artırılması, dayanıklı binaların yapılması konularını yorumlamıştır. Öğrencilerin yaptıkları yorumlara bakıldığında üretim faaliyetlerinin daha çok sürdürülebilir kaynaklardan ve yerli kaynaklardan yapılmasına önem verdikleri görülmüştür. Bununla birlikte tüketim faaliyetlerinin sınırsız olduğunun farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Sınırsız kaynaklarımız olmadığı için bu kaynakları tasarruflu ve sürdürülebilir şekilde kullanmamız gerektiği üzerinde durmuşlardır. Dünyada yanlış veya dünyaya zarar verecek şekilde yapılan üretim faaliyetlerinin zararlarından bahsetmişlerdir. Tüketimde ise tamamen israftan kaçınılması, tasarrufa önem verilmesi, yerli kaynakların kullanılması, bilinçli enerji tüketilmesi konuları öğrencilerin en fazla dikkatini çeken ve yorumlanan konular olmuştur ve bireylerin bilinçlendirilmesine özellikle dikkat çekilmiştir.

Öğrenciler, iklim değişikliklerini azaltmak ve önlemek amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, ormanların korunması ve ağaçlandırma çalışmaları ile ormanlık alanların sayısının artırılması, toplu taşımaya ağırlık verilmesi ve motorlu araç kullanımının azaltılması, geri dönüşümün her türüsüne önem verilmesi, bireylerin iklim değişikliği hakkında bilinçlendirilmesi, enerji tasarrufunun sağlanması, fabrikaların özellikle gerekli önlemleri almadan çalıştırılmamaları, tüm canlıların hayatının iklimle yakından ilişkili olmasından dolayı canlı hayatının korunması, çevre sorunlarının önüne geçilmesi ve engel olunması, iş olanaklarının sürdürülebilir kalkınma kapsamında artırılması ve teknolojik gelişmelerin sürdürülebilir kalkınma kapsamında daha elverişli olarak kullanılması konularını yorumlamıştır. İklim konusundaki öğrenci yorumlarına göre her şeyden önce dünyaya saygı duymamız ve temiz tutmamız gerekliliği üzerinde durulmuştur. Dünyayı gelecek kuşaklara daha yaşanabilir şekilde bırakmamızdan söz edilmiştir. Burada en önemli noktalar olarak su israfı ve enerji israfını önlemek dikkat çekmektedir. Ormanların korunması, canlı hayatının korunması, bireylerin iklim değişikliği konusunda bilinçlendirilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

Öğrenciler, artan nüfus ile birlikte canlı yaşamının tehdit altında olması, geri dönüşümün her türüsüne önem verilmesi, su varlığının korunması ve tasarrufa önem verilmesi, bireylerin su varlığının ve canlı hayatının korunması konusunda bilinçlendirilmesi, sudaki avlanma zamanlarına uyum gösterilmesi, su varlığını korumayarak hem israf edenlerin hem de yasak avlanma yapanların cezalandırılması konularını yorumlamıştır. Öğrencilerin yaptıkları yorumlar değerlendirildiğinde en fazla canlı yaşamına ve su kaynaklarının korunmasına yönelik

görüşleri ile bireylerin bilinçlendirilmesi gerekliliği paylaşılmıştır. Yorumlardan da anlaşılıyor ki öğrenciler, bireylerin bilinçlendirilerek karşılaşılan sorunların çözülebileceği inancına sahiptirler. Su canlılarının yaşamlarının tehlikeye girmesinin insanların da ekonomik hayatının ve yaşamının tehlikeye girmesi anlamına geldiğini vurgulamışlardır.

Öğrenciler, orman varlığının korunması ve ağaçlandırma çalışmalarının artırılması, tüm canlıların yaşamlarının korunması, geri dönüşümün her çeşidine önem verilmesi, tasarrufa önem verilmesi ve israftan kaçınılması, iklimsel değişikliklere önem verilerek kuraklık ve çölleşmenin önlenmesi için çalışılması, çevreye karşı duyarlılık sağlanması, iklim değişikliği konusunda bireysel ve toplum olarak önlemlerin alınması, toprak ve tarım alanlarının korunması, hava kirliliğinin önlenmesi için çalışmalar yapılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına özen gösterilmesi konularını yorumlamıştır. Öğrencilerin yorumları değerlendirildiği zaman ormanların ve yeşil alanların korunmasına oldukça fazla önem verdikleri görülmüştür. Ormanların canlılar için yaşam alanı olduğu ve bu yaşam alanlarının korunmak zorunda olduğunu belirtmişlerdir. İklim değişikliği ve ormanların korunmaması durumunda gerçekleşme ihtimali olan çölleşme ve kuraklık gibi yavaş gerçekleşen doğal afetlere dikkat çekildiği görülmüştür.

Öğrenciler, şiddet ve savaşların önlenmesi için özellikle tüm ülkelerin önlem alması, her türlü kurumlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması için çalışılması, sivil toplum kuruluşlarının birlik ve beraberliği sağlayabilmek amacıyla çalışmalar yapmaları, tüm canlıların haklarının tüm dünya devletleri tarafından korunması ve garantiye alınması konularını yorumlamıştır. Öğrenci yorumlarına bakıldığında genel olarak barışın her millet ve devlet için gerekli olması, dünyanın geleceğinin barış ortamında daha iyi korunabileceği, ayrıca savaşların engellenmesi, kurumların ortak hareket etmesi görüşlerinin savunulduğu görülmektedir.

Öğrenciler, gelişmemiş ve geri kalmış ülkelere yardım edilmesi, özellikle dünyada uluslararası ortaklıkların kurulması yoluyla birlik ve beraberliğin sağlanması, hem kamu sektörü hem de özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının tüm devletlerde etkin şekilde birlikte hareket ederek çalışmalarının sağlanması, dünyada küresel çapta tüm devletlerin her alanda desteklenmesi için çalışmaların yapılması, gelişmemiş ve kendi yatırımını yapamayan devletlerde yatırımlara yardımcı olunması, tüm dünya devletlerinin iş birliği içinde ortaklaşa hareket edebileceği politikalar üretilmesi konularını yorumlamıştır. Öğrenci görüşlerinde en fazla vurgulanan yorumlar ekonomik ve diğer koşulları iyi olmayan ve dünyadaki diğer devletlerden geri kalmış olan geri kalmış ülkelere yardım edilmesi ve dünyadaki devletlerin uluslararası ortaklıklar ile dünyayı korumak için çalışmalar yapmalarıdır. Öğrencilerin neredeyse tamamı hem ülke içindeki hem de dünyadaki tüm kurum ve kuruluşların ortak hareket ederek tüm sorunlara çözüm üretebileceklerini belirtmişlerdir.

2.2. Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeğine İlişkin Bulgular

Çalışmada Topaloğlu, M., Kıyıcı, F., Yiğit, E. (2020)'nin geliştirmiş oldukları, 14 sorudan oluşan beşli likert tipi "Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği" kullanılmış olup, öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma ve geri dönüşüm konusuna katılmaları, değer vermeleri ve ekonomik olarak katkı durumuna katılmaları değerlendirilmiştir. "Kesinlikle Katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılmıyorum" cevaplarını içeren beşli likert tipindeki ölçeğin kullanımı için araştırmacılar ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve kullanım izni alınmıştır (Bkz. Ek 1). Çalışmada ortaokul öğrencileri için geri dönüşüm ölçeği ile elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programına araştırmacı tarafından işlenmiş ve analiz edilmiştir.

Demografik sorular olan cinsiyet, yaşanan yer, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu değişkenleri için analizlerde parametrik testlerden olan iki grup karşılaştırmaları için T

testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılması amacıyla ANOVA testleri uygulanmıştır. Bu bağlamda iki gruplu olan cinsiyet ve yaşanan yer değişkenlerde bağımsız örneklem T-Testi, ikiden fazla grubu bulunan anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerinde ise ANOVA analizleri uygulanmıştır. İkiden fazla grupların karşılaştırılması sonucu anlamlı farkın neden olduğu gruplar Post-Hoc testlerinden olan Tukey HSD ile belirlenmiştir. Ölçeklerin ve alt boyutlarının güvenilirlik değerlerini belirlemek amacıyla için Cronbach Alpha analizi uygulanmıştır. Ölçek ve alt boyutlarının güvenilir sayılabilmesi için Cronbach Alpha değerinin 0,70'in üzerinde olması beklenmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014).

Tüm analizlerde anlamlılık (p) değeri 0,05 olarak kabul edilmiştir. Uygulanan testler sonuçlarında $p < 0,05$ olduğunda farklılık istatistiksel anlamda önemli olarak değerlendirilmiş, $p > 0,05$ olduğunda ise çıkan farklar istatistiksel anlamda önemsiz olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıları Demografik Bilgileri

Cinsiyet		
	Sıklık	%
Kadın	139	47,9
Erkek	151	52,1
Toplam	290	100,0
Yaşanılan Yer		
	Sıklık	%
Şehir Merkezi	249	85,9
Köy/Kasaba	41	14,1
Toplam	290	100,0
Anne Eğitim Durumu		
	Sıklık	%
Ortaokul	66	22,8
Lise	155	53,4
Üniversite	69	23,8
Toplam	290	100,0
Baba Eğitim Durumu		
	Sıklık	%
Ortaokul	23	7,9
Lise	95	32,8
Üniversite	172	59,3
Toplam	290	100,0

Katılımcıların demografik özelliklerinin incelendiği Tablo 1'e bakıldığında; 139 (%47,9) katılımcının kadın, 151 (%52,1) katılımcının erkek; 249 (%85,9) katılımcının şehir merkezinde, 41 (%14,1) katılımcının köy/kasabada yaşadığı; 66 (%25,8) ortaokul mezunu anne, 155 (%53,4) lise mezunu anne, 69 (%23,8) üniversite mezunu anne olduğu; 23 (%7,9) ortaokul mezunu baba, 95 (%32,8) lise mezunu baba, 172 (%59,3) üniversite mezunu baba olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Geri Dönüşüm Ölçeğine Ait Betimleyici İstatistik Bilgileri

Ölçek	Min.	Maks.	\bar{X}	s	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
Geri Dönüşüm Ölçeği							
Geri Dönüşüm Ölçeği							
Katılım	10,00	25,00	22,6117	3,23298	-1,392	1,458	0,730
Değer Verme	11,00	25,00	22,4777	2,90101	-1,248	,938	0,888
Ekonomik Katkı	12,00	20,00	18,3746	1,96712	-1,135	,423	0,842

Tablo 2'de çalışmada kullanılan Ortaokul Öğrencileri için Geri Dönüşüm Ölçeği ve alt boyutlarına ait ortalama, standart sapma, minimum-maksimum ve çarpıklık-basıklık değerleri verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olması durumunda normallik varsayımı kabul edilmiştir. Bu bağlamda normallik varsayımı sağlanmış olan ölçek ve alt boyutları için parametrik testler, sağlanmayan ölçek ve alt boyutlar için ise non-parametrik olan testler kullanılacaktır.

Katılımcıların Ortaokul Öğrencileri için Geri Dönüşüm Ölçeğinden aldıkları toplam ortalama puan 63,46 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutları incelendiğinde en yüksek toplam ortalama puan katılım alt boyutundan, en düşük toplam ortalama puanlar ise ekonomik

katkı alt boyutundan alınmıştır. Ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında normallik varsayımı sağlandığından parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Çalışmada ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla uygulanan analizlere göre; ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,905 olarak; katılım alt boyutunda 0,730 olarak; değer verme alt boyutunda 0,888 olarak; ekonomik katkı alt boyutunda 0,842 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puanlarının Cinsiyet İle Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi)

	Cinsiyet	N	\bar{X}	s	t	sd	p
Ölçeğin tümü	Kadın	139	65,0935	6,21696	3,859	289	,000
	Erkek	151	61,9737	7,45045			
Katılım	Kadın	139	23,3453	2,67222	3,786	289	,000
	Erkek	151	21,9408	3,54952			
Değer Verme	Kadın	139	22,9424	2,69667	2,640	289	,000
	Erkek	151	22,0526	3,02263			
Ekonomik Katkı	Kadın	139	18,8058	1,80128	3,651	289	,000
	Erkek	151	17,9803	2,03437			

Katılımcıların Ortaokul Öğrencileri için Geri Dönüşüm Ölçeği ve alt boyut toplam puanlarının cinsiyet gruplarına göre farklılaşmasının incelendiği tablo 3'te gösterilen bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre; ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p < .05$). Anlamlı farklılaşmalar kadın katılımcıların ölçek ve alt boyutlardan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre çok büyük fark olmamakla birlikte geri dönüşüm kapsamında katılım, değer verme ve ekonomik katkı alt boyutlarına daha fazla dikkat çektikleri dikkat çekmiştir.

Tablo 4. Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puanlarının Yaşanılan Yer İle Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi)

	Yer	N	\bar{X}	s	t	sd	p
Ölçeğin tümü	Şehir	249	64,6145	5,93071	7,374	289	,000
	Merkezi						
	Köy/Kasaba	41	56,6429	9,12734			
Katılım	Şehir	249	23,0683	2,81545	6,238	289	,000
	Merkezi						
	Köy/Kasaba	41	19,9048	4,14852			
Değer Verme	Şehir	249	22,9237	2,46716	6,877	289	,000
	Merkezi						
	Köy/Kasaba	41	19,8333	3,78648			
Ekonomik Katkı	Şehir	249	18,8058	1,80128	5,492	289	,000
	Merkezi						
	Köy/Kasaba	41	17,9803	2,03437			

Katılımcıların Ortaokul Öğrencileri için Geri Dönüşüm Ölçeği ve alt boyut toplam puanlarının yaşanılan yer gruplarına göre farklılaşmasının incelendiği bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre; ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p < .05$). Anlamlı farklılaşmalar şehir merkezinde yaşayan katılımcıların ölçek ve alt boyutlardan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda şehir merkezinde yaşayan katılımcıların geri dönüşüm ile katılım, değer verme ve ekonomik katkı alt boyutlarına daha fazla değer verdikleri ve dikkat çektikleri görülmektedir.

Tablo 5. Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puanlarının Anne Eğitim Durumu İle Karşılaştırılması (ANOVA)

	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Ölçeğin tümü	Ortaokul ^a	66	57,5152	8,62419	47,006	,000	c>b>a
	Lise ^b	155	64,3097	5,79024			
	Üniversite ^c	69	67,4203	3,35807			
Katılım	Ortaokul ^a	66	20,5909	3,96902	24,290	,000	c>b>a
	Lise ^b	155	22,8258	2,97424			
	Üniversite ^c	69	24,1304	1,66197			
Değer Verme	Ortaokul ^a	66	19,8939	3,62525	54,160	,000	c>b>a
	Lise ^b	155	22,8323	2,25578			
	Üniversite ^c	69	24,2029	1,35668			
Ekonomik Katkı	Ortaokul ^a	66	17,0303	2,44930	25,239	,000	c>b>a
	Lise ^b	155	18,6516	1,65770			
	Üniversite ^c	69	19,0870	1,39050			

Katılımcıların Geri Dönüşüm ölçeği ve alt boyut toplam puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılaşmasının incelendiği ANOVA analizlerine göre; ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p<.05$). Anlamlı farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden Tukey'e göre tüm seçenekler anlamlıdır. Anlamlı çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklar, annesi üniversite mezunu olan katılımcıların yüksek puanlarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda anne eğitim durumu üniversite olan katılımcıların, anne eğitim durumu ortaokul ve lise olan katılımcılara göre geri dönüşüme daha fazla önem verdikleri ve alt boyutlar bakımından daha fazla önemsedikleri görülmüştür.

Tablo 6. Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puanlarının Baba Eğitim Durumu İle Karşılaştırılması (ANOVA)

	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Ölçeğin tümü	Ortaokul ^a	23	54,1304	8,73501	53,162	,000	c>b>a
	Lise ^b	95	60,9474	7,45535			
	Üniversite ^c	172	66,1686	4,53970			
Katılım	Ortaokul ^a	23	19,3478	3,89182	31,860	,000	c>b>a
	Lise ^b	95	21,5368	3,70397			
	Üniversite ^c	172	23,6686	2,21651			
Değer Verme	Ortaokul ^a	23	18,3043	3,66103	56,713	,000	c>b>a
	Lise ^b	95	21,5474	2,96708			
	Üniversite ^c	172	23,5698	1,90131			
Ekonomik Katkı	Ortaokul ^a	23	16,4783	2,52027	24,259	,000	c>b>a
	Lise ^b	95	17,8632	2,16161			
	Üniversite ^c	172	18,9302	1,47328			

Katılımcıların Ortaokul Öğrencileri için Geri Dönüşüm Ölçeği ve alt boyut toplam puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılaşmasının incelendiği ANOVA analizlerine göre; ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır

($p < .05$). Anlamli farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden olan Tukey'e göre tüm seçenekler anlamlıdır. Anlamli çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklar, babası üniversite mezunu olan katılımcıların yüksek puanlarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda baba eğitim durumu üniversite olan katılımcıların, baba eğitim durumu ortaokul ve lise olan katılımcılara göre geri dönüşüme daha fazla önem verdikleri ve alt boyutlar bakımından daha fazla önemsedikleri görülmüştür.

3. Sonuç

Çalışmanın amacı değerlendirildiğinde sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında önemini ortaya konması ve öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma hakkında görüşlerinin değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Alkış ve Öztürk (2007: 134-143)'e göre sürdürülebilir kalkınma eğitimi öğrencilerde; çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda bir bakış açısı, anlayış ve sorumluluk duygularının geliştirilmesine ayrıca toplumun bir bireyi olarak yapacakları tercihlerin toplumun tamamını etkilediği bilincinin kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü eğitim kurumlarının sürdürülebilir kalkınma düşüncesini programlarına yansıtması, insanlığın geleceğine ilişkin endişelerinin paylaşarak, çözüm yollarının bulunmasında ve uygulanmasında çocuk ve gençlerde ortak bilinç oluşturabilmektedir (Yapıcı, 2003: 223230). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile çevre duyarlılığına ve sürdürülebilir çevre anlayışına sahip, doğal kaynakları koruyan, sorunlara ilişkin çözüm üreten, güncel konulara duyarlılık gösteren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın sonuçları 7. Sınıf ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma kavramına yabancı olmadıklarını ortaya çıkarmıştır. Öğrenciler yaşamları boyunca dünyadaki küresel sorunların farkında olduklarını yazdıkları günlüklerde belirtmişler, bunun yanında bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerde de bulunmuşlardır. Öğrencilerin en fazla vurguladıkları durum dünyanın daha yaşanılabilir bir yer olabilmesi için bireylerin bilinçlendirilmesi olmuştur. Bu bağlamda dünyada yaşanan sorunların sorumlusu olarak insanı görmüşler ve yine bu sorunları çözecek olanların da insanlar olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Aytar (2016) da yaptığı araştırma sonucunda ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma kavramını doğru tanımladıkları ve sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşmıştır. Demir ve Atasoy (2021) da yaptıkları araştırma sonucunda ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmayı daha çok doğal dengeyi korumaya çalışmak, çevreye zarar vermektan kaçınmak, atıkları geri dönüşüme önem vermek ve ülkeyi kalkındırmak şeklinde tanımladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Kanmaz (2019) da ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına dar tutumlarının yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Olayinka (2020: 221-233) da yaptığı araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma kavramına dair bilgi, tutum ve uygulamalarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öğrenci günlükleri incelendiğinde doğal kaynaklar tasarruflu kullanılmaz ise gelecek zamanda doğal afetlerin artması, doğal kaynakların tükenmesi, can kaybının artması ve çevre kirliliği problemleri gibi sorunların ortaya çıkabileceği; gelecek kuşakların ihtiyaçlarının dikkate alınmasının gerekli olması; doğal kaynakların bilinçli kullanılması; hakların kullanımı, başkalarının haklarına saygı duyulması gerektiği ve diğer canlıların hakları olduğunun savunulması; özgürlüğün sınırının olması; farklılıklara saygı duyulması gerektiği, herkesin eşit olmasına ve duygudaşlık kurulması gerektiği; çevrenin korunması gerektiği; doğal kaynakların korunması gerekliliği konularında görüş belirttikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ortaokul öğrencileri için geri dönüşüm ölçeği sonuçlarına bakıldığında ise cinsiyet, yaşanılan yer ile anne ve babanın eğitim durumları değerlendirilmiştir. Bu bağlamdaki bulgulardan yola çıkarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre geri dönüşüme daha fazla önem verdikleri; şehirde yaşayan bireylerin kırdaki yaşayan bireylere göre geri dönüşüme daha fazla önem verdikleri; anne eğitim ve baba eğitim düzeyleri yüksek olan bireylerin geri dönüşüme daha fazla önem verdikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sosyal Bilgiler eğitimi aracılığıyla; dünyanın doğal kaynaklarının ve güzelliklerinin korunması ile temiz bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasının yanı sıra sağlayacağı kalıcı izli davranış değişikliğinin de dünya barışına katkıda bulunacağı ileri sürülebilir. Sürdürülebilir kalkınma eğitimine her ders kendi bakış açısıyla fayda sağlayacağı için; diğer ders kitaplarına ve öğretim programlarına yönelik çalışmaların da yapılmasının bu konuda olumlu sonuçlar vereceği öngörülmektedir.

Çatışma Beyanı/ Conflict of Interest Statement:

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemektedir.

The authors declare no conflict of interest.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contribution Rates:

Birinci yazar %70, ikinci yazar %30 oranında katkıda bulunmuştur.

The first author contributed 70% and the second author contributed 30%.

Ethics Kurul İzni/ Ethics Committee Permission:

Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 2023/251 kararı ile etik açıdan uygun görülmüştür.

It has been deemed ethically permission with the decision 2023/251 of Kocatepe University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Board.

Etik/ Ethic:

Çalışmada bilimsel, etik ilkelere uyulmuş ve yararlanılan tüm çalışmalar kaynakçada belirtilmiştir.

In the study, scientific and ethical principles were followed and all the studies used were indicated in the bibliography.

Kaynakça

- Abdulrazak, S. ve Quoquab, F. (2018). Exploring consumers' motivations for sustainable consumption: a self-deterministic approach. *Journal of International Consumer Marketing*, 30(1), 14-28.
- Alkış, S. (2009). *Sürdürülebilir bir dünya için coğrafya eğitimi*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Alkış, S. ve Öztürk, M. (2007). Sustainable development in opinions of primary student teachers and pre-service teacher education in Turkey. *Geographiedidaktische Forschungen*, 42, 134-143.
- Altınok, G. (2021). *Çevre eğitiminde sıfır atık politikasının Sosyal Bilgiler dersine yansımaları ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asheim, G. B. (1994). Sustainability: Ethical foundations and economic properties. *Policy Research Working Paper, The World Bank*.
- Atasoy, E. ve Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 105-122.
- Aytar, A. (2016). *Disiplinlerarası fen öğretiminin 7. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma konusundaki gelişimlerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Bağlı, M. T. (2013). Ara-disiplin olarak vatandaşlık ve insan hakları eğitimi: İlköğretim öğrencilerinin insan haklarına ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 298-310.
- Benli Özdemir, E. ve Arık, S. (2018). Çocukların üstbilişsel farkındalıkları ile sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 3 (1), 1-22.
- Buckingham ve Theobald (2003). Building alliances for local environmental sustainability. In Buckingham, S. and K. Theobald (Edt.), *Local environmental sustainability*, Burlington: Elsevier Science, 74-92.
- Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2680-2697.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyükuşlu, A. R. (2021). *Sürdürülebilir kalkınma ve endüstri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. edt: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. and Plano Clark, V. L. (2018). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (Çev. edt: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalık, T. (2003). Eğitimde değişim yönetimi: kavramsal bir çözümleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 36(36), 536-557.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik algılarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1688-1702

- Fauzi, H., Svenssons, G. ile Rahman, A. A. (2010). "Triple bottonm line" as "sustainable corporate performance": a proposition for the future. *Sustainability*, 2(5), 1345-1360.
- Görmez, E. (2019). Sosyal Bilgiler dersini almış ortaokul öğrencilerinin farklılıklara saygı konusundaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(5), 2077-2088.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development. Global Development and Environment Institute Working Paper, June, USA: Tufts University, 1-24.
- Hassan, A., Noordin, T. A. and Sulaiman, S. (2010). The status on the level of environmental awareness in the concept of sustainable development amongst secondary school students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1276-1280
- Howe, D. C., Kahn, P. H., Jr. and Friedman, B. (1996). Along the Rio Negro: Brazilian children's environmental views and values. *Developmental Psychology*, 32(6), 979-987.
- <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> / Erişim Tarihi: 20.03.2024
- <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> / Erişim Tarihi: 20.03.2024
- Kahn, M. (1995). Concepts, Definitions and Key Issues In Sustainable Development: The Outlook Fort He Future. Proceedings of the 1995. *International Sustainable Development Research Conference*, March 27-28, 1995, Keynote Paper. 2-13. Manchester, England.
- Kanmaz, D. (2019). *7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları ve tutumlarla ilişkili faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Keiner, M. (2005). Re-Emphasizing sustainable development. The Concept of Evolutionability. *Environment, Development And Sustainability*, 6(4), 379-392.
- Köç, A. ve Duygu, H. (2018). Ortaokul öğrencilerinin farklılıklara saygı değerini edinimleri ve yabancı uyruklu öğrencilerle uyum becerileri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 38-51.
- Mckenzie, S. (2004). Social Sustainability: Towards Some Definitions. *Hawke Research Institute Working Paper*, 27.
- MEB, (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: a definition for environmental professionals. *Journal of Environmental Sustainability*. 1(1), 1-9.
- Morgil, İ., Yılmaz, A. ve Cingör, N. (2002). Fen eğitiminde çevre ve çevre koruma projesi hazırlamasına yönelik çalışma. *5. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*. ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi. 16-18 Eylül, Ankara.
- Olayinka, O. T. (2020). Social studies students' knowledge, attitude and practice of concepts of sustainable development in Ondo City, Nigeria. *International Journal of Financial, Accounting, and Management*, 1(4), 221-233.
- Online Etymology Dictionary, <https://www.etymonline.com/search?q=sustainable> / erişim tarihi: 20.03.2024
- Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com> (Erişim tarihi: 05.06.2024).
- Oxford English Dictionary, <https://www.oed.com> / Erişim Tarihi: 20.03.2024

- Özmehmet, D. E. (2008). Dünyada ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3(12), 1853-1876.
- Özdemir, M. ve Gökçe, N. (2019). 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 61-75.
- Özdemir, N., ve Kesten, A. (2012). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ve bazı demografik değişkenlerle ilişkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 361-377.
- Özgen, N. (2019). *Sürdürülebilirlik kavramı ve kullanım alanları*. N. Özgen ve M. Kahyaoğlu (Eds.), Sürdürülebilir kalkınma içinde (ss. 1-36). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Pezzey, J. ve Toman, M. (2002). The economics of sustainability: a review of journal Articles. *Resources for the Future*.
- Price, C. and Dubé, P. (1997). Sustainable development and health: concepts, principles and framework for European cities and towns. *EUR/ICP/POLC060305a-European Sustainable Development and Health Series: 1*. <http://www.euro.who.int>. İndirme Tarihi: 01.05.2011.
- Sakalasooriya, N. (2021). Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 396-414.
- Soran, H., Morgil, F. İ., Yücel, S. ve Işık, S. (2000). Biyoloji öğrencilerinin çevre konularına olan ilgilerinin araştırılması ve kimya öğrencileri ile karşılaştırılması. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 128-139.
- Sürdürülebilir Kalkınma İçin Dünya İş Konseyi (2010). 2050 The new agenda for business, *World Business Council For Sustainable Development*, Geneva.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34 (151), 89-103.
- Tashakkori, A. and Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1 (1), 3-7.
- Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2(2), 57-73.
- Topaloğlu, M., Kıyıcı, F., Yiğit, E. (2020). *Ortaokul Öğrencileri İçin Geri Dönüşüm Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Güvenirlilik Çalışması*. PESA uluslararası sosyal araştırmalar dergisi.
- Turgut, N. (1996). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında katılımın rolü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:52, Sayı:1, ss:701-715
- Unesco. <https://www.unesco.org/en>. (erişim tarihi: 03.06.2024).
- Wced (1987). World commission on environment and development, our common future, Chapter 2: Towards Sustainable Developmente. Erişim tarihi: 17.03.2024
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 223-230.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, A., Morgil, İ., Aktuğ, P. ile Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin çevre, çevre kavramları ve sorunları konusundaki bilgileri ve öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 156-162.

Yüksel, A. ve Barut D. (2023). Uluslararası Çevre Hukukunda Sürdürülebilir Kalkınma. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*. 2(3). ss. 32-58.

Ek 1: Araştırmada kullanılan ortaokul öğrencileri için geri dönüşüm ölçeği

Ek: ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN GERİ DÖNÜŞÜM ÖLÇEĞİ

No	İfadeler	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Arkadaşlarıma geri dönüşümün ne olduğunu anlatırım.					
2	Aileme geri dönüşümün ne olduğunu anlatırım.					
3	Evde oluşan kağıt, plastik, cam gibi atıkları geri dönüşüm için ayrı ayrı toplarım.					
4	Geri dönüşümün önemi ile ilgili çevremdeki insanları bilgilendiririm.					
5	Çevremde gördüğüm kağıt, plastik, cam gibi atıkları alıp geri dönüşüm kutusuna atarım.					
6	Geri dönüştürülmüş ürünleri kullanmak beni mutlu eder.					
7	Kağıt, plastik, cam gibi atıkların geri dönüşümünü sağlayan bir araç tasarlamak isterim.					
8	Geri dönüşüm işareti olan ürünleri almak beni mutlu eder.					
9	Geri dönüştürülen ürünleri satın almayı tercih ederim.					
10	Geri dönüşüm faaliyetlerine katkı sağlayamamak beni üzer.					
11	Geri dönüşüm faaliyetlerinin ülkenin ekonomik durumuna katkı sağlaması beni mutlu eder.					
12	Geri dönüşüm tesislerinin güzel ve olumlu çalışmalar yaptığını inanıyorum.					
13	Kağıt, plastik, cam gibi geri dönüştürülen atıkların çöp kutusuna atılması beni mutsuz eder.					
14	Geri dönüşüm tesislerinde yapılan faaliyetleri görmek isterim.					

Not: İlk 5 madde “katılım” faktörüne ikinci beş madde “değer verme” faktörüne ve son dört madde ise “ekonomiye katkı” faktörüne ilişkin maddelerdir.